

Historické okénko

Vzpomínáme na prof. Jana Vaňka (1905 – 1984)

Josef Maňák

Za dvacet let, které uplynuly od úmrtí prof. Jana Vaňka, se mnoho věcí radikálně změnilo, zůstalo však jeho dílo, které nás v mnohém může inspirovat i dnes. Připomeňme v krátkosti alespoň některé Vaňkovy publikace a myšlenky, na něž bychom měli navazovat.

Jan Vaněk se narodil 2. 10. 1905 v Kuncovicích na severní Moravě, vystudoval učitelský ústav, učil nejdříve na Zábřežsku, později v Brně. Studium na brněnské univerzitě ukončil doktorátem z filozofie v r. 1933. V roce 1936 byl ustanoven ředitelem Ústřední pedagogické knihovny v Brně, kterou proměnil v moderní ústav v souhlasu s pokrokovými knihovnickými trendy (pozdější Státní pedagogická knihovna). Měl velký podíl na vytvoření Základního katalogu knih, který uspořádal podle desetinné notace. Průkopnickou práci vykonal též na úseku předmětové katalogizace knih a článků. S knihovnickou činností souvisí také Vaňkův přínos pro infromatickou výchovu, jak o tom svědčí jeho čestné publikace o práci s knihou a o třídění informací (např. Úvod do techniky vysokoškolského studia, 1963, 1965; Hospodárné techniky studia na vysokých školách, 1967 aj.).

Za okupace se zapojil do odboje, po válce v r. 1945 byl jmenován prvním zemským školním inspektorem a zástupcem přednosty zemské školní rady pro zemi Moravskoslezskou. Podílel se na přípravách otevření Pedagogické fakulty na nově zřizované Univerzitě Palackého v Olomouci. V roce 1946 se habilitoval z pedagogiky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, přednášel pedagogiku v Brně i v Olomouci, kde se stal vedoucím katedry pedagogiky na Filozofické fakultě, ale už v roce 1948 zakusil jako jeden z prvních stranické kádrování a musel vysokoškolskou dráhu opustit. Na olomouckou fakultu se mohl vrátit až v roce 1956, ale začínal pouze jako odborný asistent. V roce 1965 přešel na Přírodovědeckou fakultu UP, byl jmenován profesorem a vybudoval zde katedru, jejímž vedoucím byl až do důchodu. Zemřel 8. 2. 1984.

Podobně jako v knihovnictví také v pedagogice se Vaněk projevoval jako tvořivý pracovník a neúnavný badatel. Pozornost vzbudila už jeho studie o dětském myšlení (1936) i publikace *Psychologické základy nové české a slovenské pedagogiky* z roku 1939, přínosné byly jeho četné metodické stati v pedagogických časopisech, v nichž se projevil jako vynikající učitel a pronikavý znalec školy. Dodnes aktuální jsou jeho *Průhledy učitelstvím* (1947), *Biologické a psychologické základy pedagogiky* (1948), originálně pojatý „učební text“ *Materiály k obecným základům pedagogiky* (1964), *Nárys teorie mravní výchovy* (1968) aj. Průkopnickou ve smyslu pojetí pedagogiky jako klinického oboru se stala jeho studie *Naše pedagogika a život* (1960), v níž požadoval, aby pedagogika pomáhala řešit problémy praxe. Ve svých dalších pracích věnoval pozornost také delikvenci mládeže, reedukaci kuřáků, překonávání výchovných potíží, přípravě učitelů atd.

Ve vědeckovýzkumné práci se Vaněk zaměřoval na zkoumání základních východisek výchovného procesu a formování osobnosti. Podrobně se zabýval sledováním ontogeneze člověka a na základě empirických údajů stanovil podrobnou, pedagogicky profilovanou periodizaci lidského vývoje. Vztah dědičnosti, prostředí a dosahu výchovného působení sledoval v dlouhodobém výzkumném šetření na osudech jednovaječných dvojčat, názory i výsledky výzkumů a rozhovorů edukačního procesu Vaněk shrnul v podnětné knize *K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy* (1972), v níž se pokusil propojit poznatky biologické, antropologické, psychologické a sociologické s pedagogikou, a vytvořit tak jednotný pohled na edukaci člověka, který je jinak roztržštěn v parciálních přístupech jednotlivých vědních oborů. Publikace vyniká přehledným zpracováním složité problematiky, která je vizualizována četnými schématy a doplněna přehlednými tabulkami. Ve svém úsilí o komplexní postižení vývoje osobnosti dosud nenašel pokračovatele.

Z Vaňkova bohatého vědeckého odkazu má dodnes platnost jeho úsilí postihnout edukační jevy v uceleném systému s důrazem na životní aktivitu jedince. Je třeba vyzvednout Vaňkovu pedagogickou koncepci, již lze charakterizovat jako pedagogický realismus, který žádnou z výchovných složek neabsolutizuje ani neupřednostňuje, ale naopak vidí je v jejich vzájemné podmíněnosti. Vaňkova pedagogika je zaměřena na výchovnou realitu, kterou se snaží postihnout vědeckými metodami. Jde o pedagogiku života, v jejímž středu je opravdu pais – dítě, člověk. Profesor Jan Vaněk pro nás zůstává vzorem skromného, houževnatého, nesmírně pracovitého člověka, příkladem vyzyvajícím k následování.

Adresa autora: Prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., Centrum pedagogického výzkumu, Pedagogická fakulta MU, Poříčí 31, 603 00 Brno